ՊՐՈՖ. ՄԻՇԵԼ ՎԱՆ ԷՍԲՐՈՒԿ

2003 թ. նոյեմբերի 22-ին Բելգիայի Նոր Լուվեն քաղաքում, 69 տարեկան հասակում իր մահկանացուն կնքեց մեր ժամանակների նշանավոր արևելագետներից մեկը՝ հայագետ, վրացագետ և Քրիստոնյա Արևելքի մատենագրությունների հմուտ մեկնաբան պրոֆ. Միշել վան Էսբրուկը: Նա բազմիցս եղել է Հայաստանում, խորամուխ եղել Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ձեռագիր գանձերի հետազոտության բնագավառում, բարեկամություն հաստատել հայաստանյան հայագետների մի ողջ սերնդի հետ:

Միշել վան Էսբրուկը ծնվել է 1934 թ. հունիսի 17-ին Բելգիայի Մալին քաղաքում, մի ընտանիքում, որի նախնիները ունեն թե՛ ֆլեմական և թե՛ վալոնյան ծագում: Տոհմանունը ֆլեմական է, սակայն ընտանիքում մայրենի լեզուն ֆրանսերենն է եղել: Գիտնականի հայրը՝ պրոֆ. Գիյոմ վան Էսբրուկը († 1974 թ.) Կոլումբիայի համալսարանում 1921–1923 թթ. մասնագիտացել է երկրաբանության բնագավառում, իսկ մայրը՝ Իդա Բրուսելմանը († 1965 թ.), 1914–1918 թթ. սովորել է Լոնդոնում: Այդ էր պատճառը, որ նրանց ընտանիքում խոսակցական լեզուներից էր նաև անգլերենը:

Պատանի Միշելը 1951 թ. Բրյուսելի Սեն-Միշել քոլեջում սկսում է ուսումնասիրել հունարեն և լատիներեն: Այնուհետև մեկ տարի սովորում է Սեն-Լուիս իրավաբանական ֆակուլտետում, որից հետո, 1953–1955 թթ. մտնում է Հիսուսյան վանական կարգի շարքերը: 1959 թ. նա պետական քննություն է հանձնում և գասական բանասիրության մասնագետի վկայական ստանում Բելգիայում: Այնուհետև երեք տարի Լիբանանի Սեն-Ալբեր քահանայապետական ինստիտուտում պատրաստում և պաշտպանում է փիլիսոփայության աստիճանի (sj) ատենախոսություն՝ «Պրոհայրեսիսը Արիստոտելի և հույն ճարտասանների մոտ» թեմայով: Այնուհետև, մեկ տարվա զինվորական ծառայությունից հետո, գասավանդում է նույն ուսումնական հաստատությունում: 1962 թ. Միշել վան Էսբրուկը հրավիրվում է պաշտոնավարելու Բրյուսելի Բոլանդիստների վանական միության գրադարանում, ուր հնարավորություն է ստանում զբաղվել եկեղեցագիտական խնդիրներով: Այդ ժամանակ, իբրև ազատ ունկնդիր, նա թույլտվություն է ստանում Լուվենի համալսարանում հետևել պրոֆ. Ժ. Գարիտի հայկական և վրացական բանասիրության դասախոսություններին: Մեծահռչակ պրոֆեսորը նոր էր հրապարակել «Պաղեստինո-վրացական Տոնացույցը» Բոլանդիստների շարքում: Մեկ տարի անց, Միշել վան Էսբրուկը գիտակցելով վաղ վարքագրական մատենագրության ուսումնասիրության ողջ բարդությունը, հասկանում է, որ արևելաքրիստոնեական երկու լեզուների իմացությունը դեռևս բավարար չէ այդ աշխատանքներին լծվելու համար: Նրան թույլատրվում է Բեյրութի Սեն-Ժոզեֆ համալսարանում ուսանել արաբերեն և ասորերեն, սակայն 1964 թ. նա ետ է կանչ-

վում Լուվեն շարունակելու աստվածաբանական կրթությունը:

1966 թ. Միշել վան Էսբրուկը Լուվենի համալսարանում ձեռնամուխ եղավ արևելյան բանասիրության և պատմության գծով դոկտորական ատենախոսության շարադրմանը: 1970 թ. նա ավարտում է աստվածաբանական կրթությունը և ձեռնադրվում քահանա: 1972 թ. Աթոսից Փարիզ է վերադառնում հայր Ֆրանսուա Հալկինը՝ իր հետ բերելով 11 վրացերեն ձեռագրերի լուսապատճենները: Այդ ձեռագրերն էլ որոշում են տաղանդավոր երիտասարդի հետագա ուղին: Միշել վան Էսբրուկը լծվում է այդ ձեռագրերի վերծանման գործին և պարզում, որ դրանք պատկանում են Մրավալթավի (Ճառընտիր) ժողովածուների տիպին: Առաջնահերթ խնդիր էր այդ բնագրերի համեմատությունը ձեռագրական այլ ընդօրինակությունների հետ: 1972 թ. արդեն պաշտպանության էր պատրաստ նրա դոկտորական աշխատանքը, սակայն այն կարողանում է պաշտպանել միայն 1975 թ. իր հեղինակավոր ղեկավարի ներկայությամբ: Այդ թվականին էլ նա դիմում է Բելգիայի կառավարությանը, որպեսզի իրեն ընդգրկեն սովետաբելգիական համատեղ դիտական ծրագրերի մեջ: Այդ թվականից ի վեր վարքագրության հետազոտության բնագավառում նա մասնակիցն է դառնում գիտական բազմաթիվ ծրագրերի, որոնք իրականացվում էին Մոսկվայում, Լենինգրադում, Թբիլիսիում և Երևանում: Միշել վան Էսբրուկն օգտագործեց այս բարեպատեհ առիթը, տիրապետելու համար ռուսերենին, վրացերենին և հայերենին: 1982 թ. արդեն ճանաչում ունեցող գիտնականը հրավիրվում է Հռոմի քահանայապետական Արևելագիտության ինստիտուտ՝ դասավանդելու հայերեն և վրացերեն: 1985 թ. նա մեկ տարով փոխարինում է պրոֆ. Ժան-Պիեռ Մահեին Փարիզի Կաթոլիկ համալսարանի հայագիտության ամբիոնում: 1986 թ. Մյունխենի Լյուդվիգ-Մաքսիմիլիան համալսարանի խնդրանքով իր թեկնածությունն է ներկայացնում Արևելաքրիստոնեական բանասիրության ամբիոնի վարիչի թափուր տեղում ընտրվելու համար: Միաժամանակ, իբրև հաջորդը մեծահռչակ պրոֆ. Յուլիուս Ասֆալգի, փոխարինում է նրան այդ ամբիոնում, դասավանդելով Քրիստոնյա Արևելքի վեց լեզուները՝ հայերեն, վրացերեն, արաբերեն, ասորերեն, ղպտերեն և գեեզ (եթիոպերեն): 1987 թ. Միշել վան Էսբրուկն ընտրվում է այդ ամբիոնի վարիչ և ղեկավարում այն մինչև 1999 թ. հուլիսի 31-ը:

Դասախոսական աշխատանքին զուգահեռ նա մեծ ջանասիրությամբ նվիրվում է հիշատակված արևելյան լեզուներով վաղ քրիստոնեական բնագրերի հայտնագործման և հրապարակման աշխատանքին, միաժամանակ ձեռնամուխ լինելով դրանց ստեղծման պատմական միջավայրը ներկայացնելու և բնագրագիտական հետազոտություններ գրելու գործին:

Միշել վան Էսբրուկը Գերմանիայի գիտությունների ակադեմիայի Հայրաբանության հանձնաժողովի անդամ էր, ընտրվել էր Վրաստանի գիտությունների ակադեմիայի արտասահմանյան անդամ: 1998 թ. դեկտեմբերին Թբիլիսիի համալսարանի վրացագիտության ամբիոնը վրացագիտության բնագավառում ունեցած ձեռքբերումների համար նրան արժանացրեց Մարի-Ֆելիսիտե Բրոսեի անվան մրցանակի:

Հայագետները լավ են հիշում նրա գործուն մասնակցությունը և վառ

զեկուցումները վերջին 30 տարում Երևանում տեղի ունեցած միջնադարագիտական դիտաժողովներին: Հայագիտության ոսկե ֆոնդի մասն են կազմում երջանկահիշատակ հեղինակի հետազոտությունները Սողոմոն Մաքենացու և Մշո Ճառընտրի, Ագաթանգեղոսի Պատմության, Ս. Թադեոսի և Ս. Բարդուղիմեոսի պաշտամունքի, Եղնիկ Կողբացու Եղծ Աղանդոցի, հայկական ձեռագրական կրկնագրերի վերաբերյալ: Վերջին տարիներին նա առանձնապես մեծ հետաքրքրություն էր ցուցաբերում Հայոց եկեղեցու վաղ շրջանի պատմության, ծեսի և իրավունքի խնդիրների նկատմամբ: Այդ նպատակով կատարված պրպտումների արդյունքում Միշել վան Էսբրուկը նոր մեկնաբանություններ առաջարկեց V–VIII դդ. հայ-բյուզանդական եկեղեցական փոխհարաբերությունների հետազոտության և վաղ հայկական մատենագրության մի շարք երկերի ուսումնասիրության բնագավառում:

Իբրև գիտնական, Միշել վան Էսբրուկը խորապես գիտակցում էր Քրիստոնյա Արևելքի ժողովուրդների ինքնուրույն մշակույթների դերը միջնադարում: Նրա համար հարազատ էին այդ ժողովուրդների կենցաղը և երազանքները: Հիշարժան է նրա բուռն վրդովմունքը Օպերայի հրապարակում սումգայիթյան սղետի օրերին:

Նրան խորթ չէին հասարակ մարդու ուրախությունները. 1986 թ. հայագիտական կոնֆերանսի ժամանակ, Գյումրի մտնելիս նա հայոց քոչարիի հնչյունների տակ պարով դիմավորեց դիտաժողովին ընդառաջ եկող աղ ու հաց բերող պատանիներին:

Միշել վան Էսբրուկի պայծառ հիշատակը անմար կմնա նրան հիշողների սրտերում, իսկ գիտական ժառանգությունը ուղենիշ կդառնա գիտական նոր նվաճումների համար:

ԱԶԱՏ ԲՈԶՈՅԱՆ